

VPLYV KREŠŤANSTVA NA KULTÚRU ISLAMSKÉJ CIVILIZÁCIE

(K problematike medzináboženského dialógu z hľadiska axiologického pluralizmu)

Rudolf DUPKALA

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, Slovenská republika

Žijeme v atmosfére plurality kultúr a civilizácií. Napriek tomu, že slová *kultúra* a *civilizácia* označujú - vo všeobecnosti - to, čo je najvlastnejším výkonom a výtvorom človeka, nepovažujeme ich za synonymá. Uvedomujeme si, že sú to termíny *polysémické* a pripúšťame, že niektorí autori ich prezentujú ako komplementárne, ale s názorom, že sú to termíny - významovo - identické sa nestotožňujeme. Vzhľadom na skutočnosť, že precizovanie významu uvedených termínov považujeme za *conditio sine qua non* každého zmysluplného uvažovania o téme predkladaného príspevku, predstavíme najskôr naše chápanie tohto - sui generis - terminologického rébusu.

Nazdávame sa, že otázka odlišenia významu slov *kultúra* a *civilizácia* sa stala aktuálnou hneď po tom, čo sa vo francúzskej i v nemeckej osvietenскеj filozofii začali uplatňovať termíny *civil*, *civilizovanosť*, *civilizácia* a pod. Už vtedy bola naznačená *potreba* ich terminologického vymedzenia a sémantického odlišenia. Tá, však bola vzápätí kompenzovaná len ich zjednodušenou interpretáciou ako slov s rovnakým významom.

Pravdepodobne prvým autorom, ktorý slová *kultúra* a *civilizácia* prezentoval ako synonymá bol už v roku 1871 (inak skvelý kultúrny antropológ) E. B. Tylor (1832 - 1917) a učinil tak v práci s názvom *Primitive Culture: Reasearches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom*. [21]

Naše odlišenie významu slov *kultúra* a *civilizácia* sa - okrem iného - opiera aj o (ich) etymológiu, z ktorej vyplýva, že slovo *kultúra* má svoj pôvod v latinských výrazoch *colo*, *colere* = *obrábať*, *pestovať*, *staráť sa*, *uchovávať*, *kultivovať*, *zušľachťovať* a pod. Pripomíname, že vo význame obrábania pôdy ho uplatnil už staroveký autor Marcus Porcius Cato (234 p.n.l. - 149 p.n.l.), čo ilustruje aj názov jeho práce *De agricultura*. Vo filozofickej spisbe sa slovo *kultúra* (v spojeniach *cultura animi*, resp. *cultura mentis*) objavuje v tvorbe rímskeho rečníka, politika a filozofa Ciceróna (106 - 43 p.n.l.). On, v diele *Tusculanae*

disputationes, tvrdí, že filozofia je kultúrou duše, starostlivosťou o dušu, zošľachťovaním duše, jednoducho, že: *cultura*⁹ *animi autem philosophia est*, pričom dodáva: *ut ager quamvis fertilis sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus ita est utraque res sine altera debilis*, čo znamená, že: ako pole, hoc i úrodné, neprinesie plody, ak sa neobrába, tak to nemôžu dosiahnuť ani duše bez učenia, jedno bez druhého je slabé. [*Tusc.* II, 5, 13] [3]

Už v starovekom Ríme sa teda slovo kultúra používalo v dvoch významoch. Prvý, tzv. vecný zahŕňal *pestovanie*, resp. *obrábanie* zeme (pretváranie prírody človekom). Druhý, tzv. bytostný zahŕňal *pestovanie*, resp. *kultivovanie* duchovných schopností človeka (pretváranie seba samého prostredníctvom starostlivosti o dušu a pod.).

S uplatňovaním slova kultúra v týchto dvoch významoch súvisí aj pravdepodobne prvé členenie kultúry na *materiálnu* a *duchovnú*. Prvá zahŕňala všetky konkrétne (predmetno-praktické) spôsoby pretvárania prírody. (Išlo tu o činnosť, pri ktorej sa vytvárali zmyslovo-vnímateľné veci). Druhá zahŕňala všetky produkty duchovnej aktivity človeka (jeho schopnosti myslieť, poznávať, vnímať, zobrazovať, veriť, hodnotiť, komunikovať... atď.), inak povedané: všetky výsledky jeho filozofickej, náboženskej, etickej, estetickej... a vôbec teoretickej reflexie sveta.

V predkladanom príspevku budeme uplatňovať slovo kultúra predovšetkým v jeho druhom - z vyššie uvedených - významov a to aj napriek tomu, že je to vymedzenie zjavne zúžené. Keďže ideovým jadrom nášho výskumu je axiologický rozmer vplyvu kresťanstva na kultúru islamskej civilizácie, vedome tu zdôrazňujeme, že kultúra sa vždy a nevyhnutne definuje ako skutočnosť konštituujuca sa s ohľadom na duchovné hodnoty [24] a teda, že môže byť vymedzená aj ako axiosféra. [4]

Ak máme vymedziť aj slovo civilizácia s ohľadom na jeho etymológiu, tak môžeme spolu s J. Haywoodom konštatovať, že toto slovo je aj napriek svojmu zdanlivo jednoznačnému významu len ťažko definovateľné.¹⁰ Samotný výraz sa prvýkrát objavil v 18. storočí, keď bol odvodený od lat. slova *civilis*, čo je prídavné meno slova *civis* (*občan*... v zmysle žijúci v meste, kde vládnu rímske právne normy). Slovo *civilizácia* sa obvykle používalo na vyjadrenie určitých

⁹ Aspoň na okraj poznamenávame, že podobne ako ľudia tvorili „dejiny“ už predtým než vytvorili slovo „dejiny“, tvorili aj kultúru už dávno predtým ako sa v latinčine objavil termín „colere“, resp. „cultura“.

¹⁰ Akiste nie náhodou aj taký teoretik kultúry ako J. Huizinga - svojím spôsobom - rezignovane konštatoval, že „pojem civilizácia je nešťastným útvarom“, či dokonca „monštrum“. [13]

morálnych vlastností, či... *civilizovaného správania* a hodnôt... *civilizovanosť* treba vždy hodnotiť z etnocentrického hľadiska. Mnohí cestovatelia bývali totiž neraz neprijemne prekvapení, že správanie, ktoré je v ich kultúre považované za *civilizované* je v inej kultúre považované za hrubé, či dokonca *barbarské*. Napriek tomu, že žiadna všeobecne schválená definícia slova *civilizácia* doteraz neexistuje, väčšina historikov a archeológov sa zhoduje na tom, že každá *civilizácia* musí spĺňať všetky nasledujúce podmienky: mestské osídlenie, špecializovanú prácu, sústreďovanie a následné prerozdeľovanie prebytkov, stupňovito rozvrstvenú triednu štruktúru, vládne inštitúcie, veľkolepú verejnú architektúru a oficiálne umenie, obchodovanie na dlhšie vzdialenosti, písmo, aritmetiku, geometriu a astronómiu. Tejto definícii by zrejme rozumeli aj obyvatelia starovekých civilizácií, pretože práve rozmanitosť a zložitnosť mestského prostredia ich odlišovala od barbarov. [10] Porovnaj [15]¹¹

Z uvedeného vyplýva, že *civilizácia* predstavuje súčasť - širšie chápanej - kultúry, jej špecifický stupeň a zároveň produkt, ktorý sa objavil až na určitej úrovni jej historického vývinu. Každá *civilizácia* sa vyznačuje *vlastnou* duchovnou kultúrou, ktorá zahŕňa špecifické súbory hodnôt, ideí, znakov, symbolov, rituálov, noriem... atď.¹² Jednu *civilizáciu* môžu tvoriť viaceré národy. Ich súbory *kultúrnych hodnôt*, však musia byť *súmerateľné, porovnateľné, fúzovateľné* a pod. Národy, ktorých *kultúry* sú hodnotovo *nesúmerateľné, neporovnateľné, nefúzovateľné*, ba až *kontradiktorné*, nemôžu tvoriť jednu civilizáciu.

Rôzne kultúry a civilizácie sa - v rámci svojho historického vývinu - stretávali (a ovplyvňovali) už v minulosti a stretávajú sa aj v súčasnosti. Vo väčšine prípadov to prispievalo k ich vzájomnému *obohacovaniu sa*. Nie všetky stretávania sa rôznorodých kultúr, však plnili túto funkciu. Z dejín ľudstva sú

¹¹ Lewis H. Morgan (1818 - 1881) tvrdil, že „civilizácia začala u ázijských Grékov v dobe vytvorenia Homérových diel okolo roku 850 p.n.l., u európskych Grékov asi o storočie neskôr, v dobe Hesiodových básni... Organizácia gréckych kmeňov prerastala rámec starého (rodového) správneho systému a začala sa pociťovať potreba politického systému. K dosiahnutiu tohto cieľa bolo potrebné vynájsť a vytvoriť *obec (polis)*, vymedzenú hranicami a organizovať v nej ľudí ako politickú spoločnosť... Od tej doby bol pôvodný príslušník rodu zmenený na občana a začal mať do činenia so štátom... mohol hlasovať... bol zdanený a mohol byť povolaný do vojenskej služby“. [15]

¹² Každú kultúru spoluurčujú viaceré charakteristické črty a ambície. J. Huizinga uvádza tieto: 1. intenzívna produkcia duchovných a materiálnych hodnôt, 2. úsilie o smerovanie k ideálu spoločnosti, 3. ovládanie prírody. Porovnaj [13]

známe prípady, kedy stretávanie sa hodnotovo *nesúmerateľných* (inkomen-surabilných) kultúr vyústilo aj do krvavých konfliktov, ba dokonca až do genocídy.¹³

Niet pochybností o tom, že rozhodujúcu úlohu tu zohrávali politické, koloniálne, vojenské a hospodársko-ekonomické záujmy konkrétnych národov a štátov prináležiacich k jednotlivým kultúram, resp. civilizáciám, pričom často sa tieto záujmy *maskovali* plášťom náboženstva, ktoré sa *navonok* prejavovalo ako najcharakteristickejší (odlišovací) znak danej kultúry alebo civilizácie. Poukázal na to už Samuel P. Huntington, keď vo svojej výnimočnej knihe s názvom *The Clash of Civilizations* s podtitulom: *Boj kultúr a premena svetového poriadku*, napísal: zo všetkých prvkov objektívne definujúcich civilizáciu je najdôležitejším náboženstvo... možno povedať, že do značnej miery sú (všetky) hlavné svetové civilizácie totožné s najväčšími svetovými náboženstvami. [14]¹⁴

Témou nášho príspevku je vplyv kresťanstva na kultúru islamskej civilizácie, osobitne na jej *duchovné jadro*, ktoré predstavuje *vierouka* islamu, ako jedného z troch najrozšírejších svetových náboženstiev.

Na úvod si dovoľujeme pripomenúť, že kresťanstvo, islam a judaizmus predstavujú tzv. abrahámovské náboženstvá. Každé z týchto troch náboženstiev sa *obracia* na biblického Abraháma ako na svojho praotca. Hlási sa k jeho *monoteizmu*, teda akceptuje vieru v jedného Boha, zdôrazňuje *poslušnosť* voči tomuto Bohu, absolútne *odovzdanie sa* do jeho vôle... atď. Symbolicky vyjadrené: každé je jeho duchovným *dedičom*. Niet pochybností o tom, že vzťahy medzi týmito náboženstvami boli už v minulosti - a sú aj dnes - určované tiež spôsobom a povahou interpretácie, resp. recepcie tohto ich spoločného *dedičstva*.

Vieroučné jadro jednotlivých abrahámovských náboženstiev tvorí *židovská Biblia*¹⁵, *kresťanská Biblia* (Starý a Nový zákon) a *Korán*. Zatiaľ čo *židovská* i *kresťanská Biblia* je Bohom inšpirované Písmo sväté, ktoré obsahuje Slovo Božie, *Korán* je (doslova) zvestovaným Slovom Boha. *Židovská Biblia* predstavuje vieroučný fundament judaizmu. *Kresťanská Biblia* - ako dvojdielna jednota Starého i Nového zákona - je základným vieroučným prameňom kresťanstva.

¹³ Prvá a druhá svetová vojna v Európe však svedčí o tom, že k takémuto vyústeniu mocensko-politických konfliktov môže dôjsť aj v rámci jednej kultúry a civilizácie.

¹⁴ Na ilustráciu Huntington uvádza civilizácie, ktoré sú „prepojené“ s kresťanstvom, s islamom, s hinduizmom, resp. s buddhizmom a s konfuciánstvom, resp. taoizmom. Porovnaj [14]

¹⁵ Detailné odlišenie *židovskej Biblie*, resp. *Biblie Izraela* od *kresťanskej Biblie* (osobitne jej časti označovanej ako *Starý zákon*), nachádzame v originálnej monografii Ch. Dohmena a G. Stembergera s názvom „Hermeneutika židovskej Biblie a Starého zákona“. [5]

Korán - ako Prorokovi Mohamedovi *zjavené*, resp. prostredníctvom archanjela Gabriela *odovzdané* Božie Slovo - je záväzným zdrojom viery moslimov, t. j. stúpecov islamu.

Napriek tomu, že *posvätné texty* všetkých troch abrahámovských náboženstiev sú späté so *Slovom Boha*, nie všetky sú aj bezprostredným *Slovom Božím*. Napríklad: v judaizme je pôvodné *Božie Slovo* bezprostredne obsiahnuté v tom, čo ústne aj písomne odovzdal Hospodin (*JAHVE, HAŠEM*) Mojžišovi na Sinaji. V širších súvislostiach je týmto *Božím Slovom* všetkých päť kníh Mojžišových (*Tóra*), zatiaľ čo sprostredkovaným *Slovom Boha* sú posvätné texty, ktoré predstavujú jednotlivé knihy prorokov (Izaiáša, Jeremiáša, Zachariáša... atď.), resp. jednotlivé spisy, t. j. historické alebo múdroslovné knihy (Kniha Rút, Kniha Ezdrášova, Kniha prísloví, Kniha múdrosti, Pieseň piesní... a pod.). V kresťanstve, konkrétne v Novom zákone, možno túto skutočnosť exemplifikovať na evanjeliách (podľa Matúša, Marka, Lukáša, Jána) a na listoch apoštola Pavla. V islame sa žiada takto odlíšiť pôvodné *Božie Slovo* obsiahnuté v Koráne od tzv. *tradície* a *sunny*, t. j. jednotlivých *hadísov* (*Sahíh Bucharí, Sunan Abí Dáwúd...atď.*), resp. od spisu Život proroka Mohameda (*Síra*), ktorého autorom je Ibn Ishak (*Ishaq*).

Medzi ďalšie skutočnosti, ktoré by sa mali zohľadniť v jednotlivých interpretáciách *posvätných textov* vyššie uvedených náboženstiev, treba zaradiť: 1. rozdielne okolnosti a historické podmienky vzniku týchto textov, 2. nerovnaké (neidentické) a nejednotné obsahové zameranie jednotlivých *posvätných textov* a pod. Pripomíname, že zatiaľ čo Korán bol *zvestovaný* (*zjavený a odovzdaný*) v 7. st. n. l. len Prorokovi Mohamedovi, na kánone židovskej a kresťanskej Biblie sa už od 5. st. pr. n. l. podieľalo viacero - Bohom inšpirovaných - osôb (patriarchov, prorokov, rabínov, apoštolov a pod.). Je známe, že o obsahovom zameraní Nového zákona *rozhodla* predovšetkým pozemská misia kresťanského Mesiáša a Syna Božieho - Ježiša z Nazaretu... atď. Za určitých okolností možno konštatovať, že *leitmotívom* dejín všetkých troch abrahámovských náboženstiev je práve interpretácia, resp. výklad ich *posvätných textov*. Inak povedané: *dejiny* všetkých troch abrahámovských náboženstiev sú - aspoň symbolicky - (aj) *dejinami* výkladu ich *posvätných textov*.

Keďže v predkladanom príspevku sledujeme vplyv kresťanstva na kultúru islamskej civilizácie predstavíme najskôr posvätné texty tohto náboženstva. Ako sme už konštatovali

posvätné texty kresťanstva sú obsiahnuté v dvoch častiach *kresťanskej Biblie*, ktoré sa zvyknú označovať ako *Starý a Nový zákon*, resp. *Stará a Nová zmluva* alebo *Starý a Nový testament*.

Napriek tomu, že Biblia je zbierkou kníh, ktoré boli napísané počas vyše tisíc rokov v značne odlišných kultúrnych a historických situáciách a vo veľmi rozmanitých štýloch a jazykoch, [7] kresťania sú presvedčení, že: celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na učenie, na karhanie, na naprávanie a na výchovu v spravodlivosti, aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo. [2 Tim. 3, 16 - 17] V tomto kontexte je potrebné chápať aj označenie Biblie za Slovo Božie (God's Word).

Ešte raz poznamenávame, že súčasná judaistická i kresťanská hermeneutika diferencuje medzi terminologickými vyjadreniami: *židovská Biblia*, resp. *Biblia Izraela* a *kresťanská Biblia*, lebo významovo odlišuje posvätné texty súborne označované hebrejským akronymom Tanach, resp. TaNaK od textov, ktoré sú zahrnuté do prvej časti *kresťanskej Biblie* nazývanej *Starý zákon*.

Zdá sa, že predpokladom tejto skutočnosti (tohto odlišenia vyššie uvedených *posvätných textov*) je uznanie zvláštnosti kresťanskej Biblie ako *jedného* Písma svätého o dvoch častiach, z ktorých tá prvá bola už predtým a naďalej zostáva svätým textom iného náboženstva. Starý zákon odkazuje kresťanstvo na jednej strane k jeho židovskému pôvodu a na strane druhej k jeho súrodeneckému vzťahu so živým židovstvom. [5]

Citovaní autori ďalej tvrdia, že dvojaké chápanie rovnakých posvätných *textov* v židovstve a v kresťanstve je dôvodom aj pre dvojakú hermeneutiku týchto textov, teda: hermeneutiku židovskej Biblie a hermeneutiku Starého zákona. Bez uvedomenia si danej skutočnosti nie je - podľa našich autorov - možné ani komplexné pochopenie židovsko-kresťanského Písma ako celku a to najmä s ohľadom na fakt, že v prípade rozumenia *posvätným textom*, každé náboženské spoločenstvo dáva najavo špecifické záujmy svojho čítania týchto textov. [5]

Kresťanská Biblia je *sui generis* naozaj výnimočným (a ojedinelým) *posvätným textom*, lebo ako jedna Kniha (z gr. *biblion* - kniha) skladajúca sa z dvoch častí, je Písmom svätým dvoch náboženstiev. Obidve tieto náboženstvá (židovstvo i kresťanstvo) si pritom nárokuje na svojbytnosť a židovstvo (judaizmus) dokonca aj nezávislosť na kresťanstve. Faktom, však zostáva, že ideový vplyv židovstva na kresťanstvo je nespochybniteľný. Nazdávame sa, že takto nespochybniteľným je aj vplyv kresťanstva na islam, čo sa pokúsime exemplifikovať v ďalšej časti tohto príspevku.

Uvedenú skutočnosť napokon akceptuje aj samotný islam¹⁶, ktorý je - podobne ako judaizmus a kresťanstvo - náboženstvom Knihy. *Posvätné texty*

¹⁶ Z etymologického hľadiska má slovo „islam“ (z arab. „slm“) tri významy: 1. odovzdávať sa, resp. podriaďiť sa, 2. čistota, 3. mier (pokoj). Používa sa v užšom

všetkých troch abrahámovských náboženstiev majú - podľa islamu - svoj pôvod v Matke Knihy, ktorá sa nachádza u Boha v nebi. U Neho - píše sa v Koráne - je Matka Knihy. [13:39] V nej sú obsiahnuté všetky Božie znamenia, ktoré boli ľuďom odovzdávané prostredníctvom prorokov, Abrahámom počnúc a Mohamedom končiac. Ona je zdrojom *Tóry, Evanjelií* aj *Koránu*, pričom: každý určený čas má svoju Knihu. [13:38]

Už citovaný Muhammad Shahrour, v práci *ISLAM AND HUMANITY. Consequences of a Contemporary Reading*, prezentuje Matku Knihy ako Knihu Všemohúceho (*Book of God Almighty*). V tejto súvislosti zdôrazňuje, že Ona - *oslovujúc rozum človeka* - presvetľuje jeho cestu životom a povznáša ho k horizontu poznania, aby sa tak priblížil k Bohu (Shahrour, 2018, s. 6). Z jeho stanoviska ďalej vyplýva, že porozumieť *posvätným textom* jednotlivých abrahámovských náboženstiev (vrátane Koránu) možno len z tohto *zdroja* a to tak, že človek sa svojím rozumom ponorí do jeho hĺbky a - keď tak učiní - bude odmenený úplným porozumením. [19]

Prvé porozumenie obsahu i odkazu tejto Knihy (*Knihy Všemohúceho*), M. Shahrour spája s Abrahámom a jeho hrdinským odmietnutím *modloslužobníctva*. Na ilustráciu cituje z Koránu tento verš: I Abrahám povedal svojmu otcovi Azarovi: *Činíš si modly za bohov? Vidím, že Ty i Tvoji ľudia ste v blude zjavnom*. [6:74] V abrahámovskom porozumení *Knihy Všemohúceho* pokračovali aj ďalší proroci, pričom Mohamed (žil v rokoch 571 - 632) bol - podľa neho - posledný. Po ňom už ďalší (prorok) nepríde a jeho usmernenie (posolstvo), ktoré dostal od Boha sa už vzťahuje na všetkých ľudí, lebo: ono zlepšilo a zdokonalilo všetky posolstvá, ktoré mu predchádzali v tom, že obsahovalo prísľub univerzálnosti, konečnosti a inkluzivity. [19] V tejto súvislosti Shahrour cituje z Koránu nasledujúci verš:

a v širšom zmysle. V užšom zmysle toto slovo znamená „odovzdanie sa do vôle Božej“ alebo „uznanie jedného jediného Boha“. V širšom zmysle sa slovom „islam“ označuje konkrétne náboženstvo, ktorého vieroučnými stĺpmi sú: vyznanie viery (*šaháda*), modlitba (*salát*), pôst (*sawm*), almužna (*zakát*) a púť do Mekky (*hadždž*). Zásady tohto náboženstva ľuďom odovzdal Boh prostredníctvom rôznych prorokov, v rôznych dobách a na rôznych miestach... Každý prorok dostal jednu určitú verziu tohto náboženstva... Prorok Mohamed obdržal poslednú verziu“. [11] Jeden z najvplyvnejších interpretátorov islamu v súčasnosti - M. Shahrour, akoby k tomu, dodáva: „výraz *islam* bol uplatňovaný dlho pred Mohamedovou misiou, počínajúc Noemom a pokračujúc Abrahámom... Mojžišom a od Ježiša nakoniec až k Mohamedovi. Islam tak charakterizuje reťazová tradícia zoslaných prorokov, pričom každý prorok priniesol novú podobu náboženstva, ktoré oslavuje jednosť Boha Stvoriteľa“. [19] Slovo „islam“, vo význame „oddanosť Bohu jednému a jedinému“, zahŕňa - podľa M. Shahroura - všetky tri „abrahámovské náboženstva“. [19]

Dnes som vám dokončil vaše náboženstvo, dovŕšil som voči vám Svoj dar a súhlasil som, aby bol islam vašim náboženstvom. [5:3] V posolstve, resp. v usmernení ktoré dostal Mohamed a ktoré je obsiahnuté v Koráne, je zároveň obsiahnuté aj najvyššie *porozumenie* obsahu pôvodnej Matky Knihy alebo Knihy Všemohúceho.¹⁷

Z tohto *nebeského zdroja* pochádzajú a odvodzujú sa aj všetky *posvätné texty* islamu. Sú to: 1. *Korán* (zjavené Slovo Božie), 2. *Sunna*, resp. zbierka *hadíthov*, t. j. Mohamedových výrokov, skutkov a zvykov uchovaných v tradícii, 3. *Síra* (Prorokov životopis).

Korán (z arab. *al-Qur'án*, pôvodne *recitovanie zjavení*) sa najčastejšie charakterizuje ako Písmo sväté moslimov, resp. Božie slovo zjavené Prorokovi Mohamedovi. On (Korán) je v Matke Knihy u nás, je najvyšší a múdrosťou oplýva. [43:4] Podľa *Encyklopédie islamu*: definitívnu formálnu podobu (usporiadanie) Korán dostal za kalífa Uthmána (Osmana), ktorý *vládol* v rokoch 644 až 656.¹⁸

Korán sa člení na 114 kapitol (arab. *súr*). Každá z kapitol sa skladá z veršov (arab. *áját*), ktorých celkový počet sa - podľa jednotlivých usporiadaní tohto *posvätného textu* - pohybuje v rozpätí od 6204 do 6236. (V prekladoch do svetových jazykov Korán obsahuje - spravidla - 6236 veršov). Prorokovi Mohamedovi bol Korán *zjavovaný (zosielaný)* v Mekke¹⁹ a v Medine od roku 610 do roku 632. Faktom je, že tento *posvätný text* sa vyznačuje exkluzívnym štýlom,

¹⁷ Na okraj sa tu žiada pripomenúť, že v islame sa odlišuje nebeská „Matka Knihy“, t. j. Kniha, ktorá obsahuje celé pôvodné Božie slovo (z arab. *umm al-kitáb*) od pozemskej knihy, v podobe ktorej sú prezentované aj *posvätné texty* jednotlivých „abrahámovských náboženstiev“, vrátane Koránu. Podľa výkladov Koránu *umm al-kitáb*, t. j. „prvotná a hlavná Kniha, ktorú Boh stvoril a určil v nej všetko“. [1] V tomto kontexte je potrebné chápať tiež „koránske“ označenie židov a kresťanov ako „ľudí Knihy“ (z arab. *ahl al-kitab*), lebo aj ich *posvätné texty* majú - podľa islamu - svoj *nebeský zdroj* v „Matke Knihy“. Porovnaj [3:3]

¹⁸ Kompletnú verziu Koránu v jeho „fyzickej podobe“ predstavuje kniha označovaná slovom „mushaf“. Jej najslávnejšia dochovaná kópia sa nachádza v knižnici rukopisov Ministerstva pre náboženské otázky v Káhire. [BAHBOUH, CH. – FLEISSIG, J. – RACZYŃSKI, R. (eds.). 2008. Encyklopedie islámu. Praha : Dar Ibn Rushd, 2008. 366 s. ISBN 978-80-86149-48-6.]

¹⁹ Na okraj sa žiada poznamenať, že Mohamedovo rodisko Mekku, ktorá bola počas prorokovho života multikultúrnym a nábožensky polyteistickým mestom, navštevovali - už v tomto období - aj kresťania a podľa niektorých zdrojov sa v tamojšej svätyni (Kába) vraj nachádzali aj obrazy Márie a Ježiša.

slohom, rytmom aj rýmom. Pozrime sa teraz na to, ako sa v jeho obsahu prejavuje vplyv kresťanstva, čo sa následne premieta aj do kultúry islamskej civilizácie.

Islam sa v rámci abrahámovského monoteizmu hlási k viacerým *vlastnostiam* Boha, ktoré sú akcentované už v kresťanskej Biblii. V kresťanstve aj v islame je Boh chápaný ako *Stvoriteľ* všetkého... neba, zeme i človeka. Fakticky to isté, čo sa pri tejto príležitosti píše v biblickej knihe Genezis, [Gn 1, 1-26] konštatuje sa aj v Koráne. [13:16, resp. 23:12, 31:10, 32:4-9, 41:9-12 atď.]

V obidvoch týchto náboženstvách je Boh prezentovaný ako spravodlivý a posledný *Sudca*. V Novom zákone to dokladá napríklad pasáž z evanjelia podľa Matúša, [Mt 12, 36] konštatácia zo Skutkov apoštolov, [Sk 24, 25] či známe upozornenie z listu apoštola Pavla Rimanom, v ktorom sa zdôrazňuje, že spravodlivý Boží súd odplatí každému podľa jeho skutkov... Veď Boh nikomu nenadrža. [Rim 2, 5-11] V Koráne je táto problematika obsiahnutá napríklad v kapitole 18, vo veršoch 47 až 49. Uvádza sa tu: V deň, keď uvedieme hory do chodu a uvidíš zem vyčnievať, zhromaždíme ich, nevynechajúc nikoho z nich...Bude položená Kniha... uvidíš previnilcov ľutujúcich samých seba... Nájdú tam prítomné to, čo konali. A Pán tvoj nikomu neukrivdí, [18:47-49] lebo: On udržuje spravodlivosť. Niet Boha okrem Neho, mocného, oplývajúceho múdrosťou. [3:18]

Kresťanstvo mohlo ovplyvniť islam tiež svojím chápaním Boha ako *milosrdného, odpúšťajúceho a milujúceho*. Inak povedané: kresťanstvo mohlo ovplyvniť islam svojím akcentom na *Božiu lásku*, od ktorej sa odvodzuje - v obidvoch týchto náboženstvách - aj známe stotožňovanie Boha s láskou. V Novom zákone sa Boh lásky objavuje najmä v listoch apoštola Pavla [napríklad 2Kor 13, 11] a v prvom Jánovom liste, kde sa v tejto súvislosti konštatuje: Milovaní, milujme sa navzájom, lebo láska je z Boha a každý kto miluje, narodil sa z Boha a pozná Boha. Kto nemiluje nepoznal Boha, lebo Boh je láska. [1Jn 4, 7-8] Podobne sa aj v Koráne zdôrazňuje, že Boh je *milostivý*²⁰, *láskyplný* a *odpúšťajúci*. Explicitne je to vyjadrené napríklad v 110 verši 4 kapitoly, kde je napísané: Kto by vykonal niečo zlé alebo by ukrivdil svojej duši, ale potom by o odpustenie Boha poprosil, spozná, že Boh je odpúšťajúci a milostivý. [4:110] Tento motív zaznieva aj ďalších kapitolách a veršoch Koránu. [11:90, 19:96, 38:66, 39:5, 40:42, 85:14...atď.]

Kresťanstvo - vo viacerých súvislostiach - ovplyvnilo islam aj svojím chápaním človeka, koncepciou mravnosti a sociálnej spravodlivosti.

²⁰ Pripomíname, že každá kapitola Koránu je „uvedená“ prvým veršom z prvej kapitoly označovanej ako „Al Fátíha, ktorý znie: „V mene Boha milostivého, v moci ktorého je milosť“ (v arabčine sa tento verš nazýva *al-basmala*).

V kresťanstve aj v islame je človek prezentovaný ako Božie stvorenie, t. j. bytosť, ktorá bola stvorená na obraz a podobu Boha. [Gn 1, 27] V kresťanskej Biblii nájdeme napríklad tento text: čo je človek, že naňho pamätáš, čo je smrteľník, že sa oňho staráš? A predsa si ho urobil málo menším od anjelov, ovenčil si ho slávou a cťou, ustanovil si ho za pána nad dielom svojich rúk, položil si všetko pod jeho nohy. [Ž 8, 5-7] Pre porovnanie možno uviesť verš 70 zo 17 kapitoly Koránu, v ktorom sa konštatuje: I počtili sme synov Adama a prepravovali sme ich na súši i na mori a dali sme im z dobrôt a uprednostnili sme ich pred veľkou časťou tých, ktorých sme stvorili. [17:70]

V podstate to isté sa vzťahuje aj na problematiku kresťanského chápania mravnosti (cnosti), spravodlivosti, sociálnej (dobročinnej) angažovanosti, konania dobrých skutkov a vôbec presvedčenia, že *zlo* treba prekonávať *dobrom* a pod. Normy kresťanskej morálky, odvodené od starozákonného *Desatora* [napríklad Ex 20, 2-17, resp. Ex 23, 1-7, Lv 19, 3-18] a zdôraznené v evanjeliách, [napríklad Mt 7, 12 a pod.] sa v Koráne premietajú v častiach 4:122-124, 5:8, 7:152-153, 11:114, 39:32-35, 47:2...atď. Na ilustráciu uvedieme aspoň tieto pasáže: Tí, ktorí uverili a dobre skutky konali, tým dáme vojsť do záhrad, pod ktorými tečú rieky (t. j. do raja - pozn. autor)... Je to sľub od Boha pravdivý. [4:122] Alebo: Vy, ktorí ste uverili, buďte ľuďmi zachovávajúcimi to, čo Boh uložil, svedkami spravodlivými. A nech vás nepodnieti nepriateľstvo k určitým ľuďom k tomu, aby ste boli nespravodliví. Buďte spravodliví, je to bližšie k bohabojnosti (5:8). Problematika mravnosti, sociálneho cítenia a spravodlivosti je obsiahnutá napríklad aj v týchto veršoch: A nepribližujte sa k majetku siroty, iba ak by to bolo pre ňu lepšie... dávajte úplné miery a váhy spravodlivo... a ak by ste niečo hovorili, tak buďte spravodliví... toto je cesta rovná Mnou daná, preto ju nasledujte. [7:152-153]

Vplyv kresťanstva na islam možno doložiť aj koránskymi zmienkami o samotnom Ježišovi. V Koráne sa Ježiš priamo alebo implicitne spomína v 15 kapitolách a aspoň v 90 veršoch. Jeho najčastejším pomenovaním je *Isá ibn Marjam* (Ježiš, syn Márie), pričom v 19 prípadoch sa označuje aj za mesiáša (*al-masíh*). Tu sa však žiada poznamenať, že význam arabského termínu *al-masíh* určite nie je identický s významom slova, resp. pomenovania Mesiáš, ktoré je uplatňované v kresťanstve²¹. V Koráne ide len o zdôraznenie skutočnosti, že Ježiš, ako jeden z línie prorokov, bol - podobne ako jeho predchodcovia - Bohom požehnaný (*pomazaný*) a obdarovaný výnimočnými vlastnosťami, vrátane bezhriešnosti. Porovnaj [19:27-31] Zrejme aj preto, že v Koráne sa neuplatňuje

²¹ Bližšie sa k tejto problematike vyjadrujeme v práci s názvom „O mesianizme. Filozofické reflexie“. [Prešov : Slovacontact, 2003. s. 7-39. ISBN 80-88876-09-5.]

Ježišove mesiášstvo odvodené od gréckeho výrazu Christos, kresťania sú v Koráne uvádzaní ako nazaráni.

Na tieto a ďalšie skutočnosti upozorňuje aj renomovaný znalec danej problematiky - K. W. Tröger, keď vo svojej komparatívnej práci o Biblii a Koráne napísal: Výroky Koránu o Ježišovi majú svoje paralely v Novej zmluve a apokryfných ranokresťanských spisoch, pričom jestvujú zhody aj rozdiely. Podľa Koránu Ježiš, ako nositeľ a sprostredkovateľ Božieho slova, patrí do línie poslov a prorokov a vzhľadom na to do profetológie. Už z uvedeného vyplýva výkladový princíp, podľa ktorého všetky tvrdenia Koránu o Ježišovi treba interpretovať vychádzajúc z Koránu. To platí aj o všetkých pojmoch, ktoré sa v Koráne a v Novej zmluve síce navonok zhodujú, avšak môžu mať úplne rozdielny význam, ako napr. výraz Mesiáš. Kresťanského čitateľa na jednej strane milo prekvapí množstvo tradícií o Ježišovi v Koráne, na druhej strane ho však zarazí, priam pobúri, koránové odmietanie centrálnych kresťanských predstáv: Ježiš Kristus ako Spasiteľ, jeho božské synovstvo a smrť na kríži. [22]

Napriek tomu: podobne ako sa - podľa kresťanstva - skončil čas nevedomosti príchodom Ježiša Krista, ukončilo sa - aj podľa islamu - obdobie nevedomosti (*džáhiliya*) Mohamedovým ohlásením *Božích usmernení*, ktoré sú obsiahnuté v Koráne.

Všetky tieto skutočnosti svedčia o vplyve *posvätných textov* kresťanstva na Korán a s ním spätú kultúru islamskej civilizácie. To však neznamená, že v dejinách vzájomných vzťahov týchto náboženstiev nevidujeme aj opačný vplyv. Pripomíname, že v stredoveku - počas tzv. zlatého veku islamu - dominovala v uvedených vzťahoch islamská kultúra a vzdelanosť. (Išlo najmä o oblasť filozofie, medicíny, aritmetiky, astronómie a pod.). Toto obdobie sa vyznačovalo aj relatívne tolerantnou koexistenciou nami sledovaných kultúr a náboženstiev.

Tolerantná koexistencia týchto kultúr a náboženstiev, však (žiaľ) nikdy v histórii nemala dlhšie trvanie. Naopak! Ako na to upozorňuje aj francúzsky historik, orientalista a komparatívny religionista Jean-Paul Roux: či si to priznáme alebo nie, faktom je, že (kresťanský) Západ je s islamom vo vojnovom stave... neuplynie rok, mesiac ba ani týždeň, aby nebola preliata kresťanská alebo moslimská krv... Vojna medzi islamom a kresťanstvom, či už vyhlásená a otvorená alebo skrytá a zákerná je realitou aj napriek často pripomínanému spojenectvu medzi Františkom I. a Suleymanom Nádherným... táto vojna vlastne nikdy v skutočnosti neskončila. [17]²²

²² Súčasná etapa - vyššie uvedenej vojny - má podľa J.P. Rouxa svoj začiatok v teroristických útokoch *Al-Kaidy* na ciele v USA, 11. septembra 2001, a trvá dodnes. [17]

Ak odhliadneme od konkrétnych mocensko-politických záujmov jednotlivých *kresťanských* aj *moslimských* mocností (štátov), musíme pripustiť, že jedným z dôvodov tejto skutočnosti, môže byť aj hodnotová *nesúmerateľnosť* a *protichodnosť* (inkomensurabilita) ich kultúr a náboženstiev.

Väčšina islamológov (z *kresťanského* Západu) sa zhoduje v názore, že charakteristickou črtou Koránu je jeho *ambivalentné* obsahové zameranie, teda, že zahŕňa aj viaceré protikladné postoje a hodnoty, čo sa napokon premieta aj do jeho *reflexii* a *interpretácií* kresťanstva. V Koráne sú totiž kresťania vnímaní nielen ako ľudia Knihy, ale tiež ako Tí, ktorí túto Knihu prekrútili (*sfalšovali* a *znehodnotili*), a preto sa voči nim - podobne ako voči neveriacim - pripúšťa aj uplatnenie násilia, tzv. džihád mečom²³. Na ilustráciu možno uviesť tieto verše z Koránu: Je vám (moslimovia - pozn. autor) prikázaný boj, hoci nie je vám príjemný... Budú sa ňá pýtať na boj počas posvätného mesiaca. Odpovedz, že bojovať počas neho je hriech, avšak väčší hriech je zísť z cesty pravdy Božej... Zvádzat' z viery je horšie previnenie než zabíjanie. [2:216-217] Zblúdilci by si veru priali, aby ste boli ako oni. Neberte si z nich priateľov, kým sa nevrátia na cestu pravdy Božej. Bojujte s nimi, zabíjajte ich, kdekoľvek na nich natrafíte. [4:89] Vy, ktorí veríte! Bojujte proti nevercom, ktorí sú vo vašom okolí. Nech majú strach z vašej tvrdosti. [9:123] Keď pominú posvätné mesiace, potom ich zabíjajte, kdekoľvek na nich narazíte. [Korán, 9:5]²⁴

V autorizovanom arabskom a anglickom vydaní Koránu sa vyššie citované verše uvádzajú v tejto podobe:

لَكُمْ شَرٌّ وَهُوَ شَيْءٌ تُحِبُّونَ أَنْ وَعَسَىٰ لَكُمْ خَيْرٌ وَهُوَ شَيْءٌ نَّكَرُوهَا أَنْ وَعَسَىٰ لَكُمْ كُرْهُ وَهُوَ الْقِتَالُ عَلَيْكُمْ كُتِبَ
تَعْلَمُونَ لَا وَأَنْتُمْ يَغْلُمُ وَاللَّهِ

²³ Termínom „džihád mečom“ sa označuje výzva k „ozbrojenému boju“ moslimov proti „modloslužobníkom“ a „neveriacim“, medzi ktorých sú zaraďovaní aj židia a kresťania. Pripomíname, že takto chápaný „džihád“ sa považuje za tzv. „malý džihád“. Okrem neho jestvuje aj „veľký džihád“, t. j. *džihád srdcom, džihád jazykom a džihád rukou*, ktorý sa stotožňuje s výzvou k „radikálnemu sebazdokonaľovaniu človeka“. [18]

²⁴ Uvedené verše sú citované podľa prekladu Koránu do slovenčiny, ktorý vydalo Knižné centrum, vydavateľstvo Predmestská 51, 010 01 Žilina, rok vydania 2001. V iných prekladoch Koránu do slovenčiny, ktorých autorom je Abdulwahab Al-Sbenaty sú tieto verše prekladané podstatne menej expresívnym jazykom. Napr. výraz: „zabíjajte ich“ je až na verš 5, kapitola 9, prekladaný slovným spojením „bojujte proti nim“ a pod.

Fighting is ordained for you, even though you dislike it. But it may be that you dislike something while it is good for you, and it may be that you like something while it is bad for you. God knows, and you do not know. [Quran, 2:216]

الْحَرَامَ وَالْمَسْجِدَ بِهِ وَكُفِّرُ اللَّهُ سَبِيلَ عَنْ وَصَدُّ كَبِيرٍ فِيهِ قِتَالٌ قُلْ ۖ فِيهِ قِتَالٍ الْحَرَامِ الشَّهْرِ عَنْ يَسْأَلُونَكَ
 أَسْتَطْعُوا إِنْ دِينَكُمْ عَنْ يَرُدُّوكُمْ حَتَّى يُقْتَلُونَكَ يَزَالُونَ وَلَا ۖ الْقَتْلُ مِنْ أَكْبَرُ وَالْفِتْنَةُ اللَّهُ عِنْدَ أَكْبَرُ مِنْهُ أَهْلِهِ وَإِخْرَاجُ
 فِيهَا هُمْ ۖ النَّارِ أَصْحَابُ وَأُولَئِكَ وَالْآجِرَةِ الدُّنْيَا فِي أَعْمَلُهُمْ حَبِطَتْ فَأُولَئِكَ كَافِرٌ وَهُوَ قِيمَتُ دِينِهِ عَنْ مِنْكُمْ يَرْتَدُّ وَمَنْ
 خِلْدُونَ

They ask you about fighting during the Holy Month. Say, Fighting during it is deplorable; but to bar others from God's path, and to disbelieve in Him, and to prevent access to the Holy Mosque, and to expel its people from it, are more deplorable with God. And persecution is more serious than killing. They will not cease to fight you until they turn you back from your religion, if they can. Whoever among you turns back from his religion, and dies a disbeliever-those are they whose works will come to nothing, in this life, and in the Hereafter. Those are the inmates of the Fire, abiding in it forever. [Quran, 2:217]

تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ سَبِيلَ فِي يُهَاجِرُوا حَتَّى أُولِيَاءَ مِنْهُمْ تَتَّخِذُوا فَلَا سَوَاءَ فَتَكُونُونَ كَفَرُوا كَمَا تَكْفُرُونَ لَوْ وَدُّوا
 نَصِيرًا وَلَا وَلِيًّا مِنْهُمْ تَتَّخِذُوا وَلَا وَجَدْتُمُوهُمْ حَيْثُ وَأَقْتُلُوهُمْ فَخُذُوهُمْ

They would love to see you disbelieve, just as they disbelieve, so you would become equal. So do not befriend any of them, unless they emigrate in the way of God. If they turn away, seize them and execute them wherever you may find them; and do not take from among them allies or supporters. [Quran, 4:89]

رَجَعُوا إِذَا قَوْمَهُمْ وَلِيْنَدْرُوا الَّذِينَ فِي لِيَتَفَقَّهُوا طَائِفَةٌ مِنْهُمْ فِرْقَةٌ كُلِّ مَنْ نَفَرَ فَلَوْلَا كَافَّةً لِيَنْفِرُوا الْمُؤْمِنُونَ كَانَ وَمَا
 يَخْذَرُونَ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِمْ

It is not advisable for the believers to march out altogether. Of every division that marches out, let a group remain behind, to gain understanding of the religion, and to notify their people when they have returned to them, that they may beware. [Quran, 9:122]

الْمُتَّقِينَ مَعَ اللَّهِ إِنَّ وَعْدَهُمْ غَلْطَةٌ فِيكُمْ وَلْيَجِدُوا الْكَفَّارَ مَن يُلُونَكُمْ الَّذِينَ قَاتِلُوا ءَامَنُوا الَّذِينَ يَأْتِيهَا

O you who believe! Fight those of the disbelievers who attack you, and let them find severity in you, and know that God is with the righteous. [Quran, 9:123]

فَإِن مَّرَصِدٌ كُلٌّ لَهُمْ وَأَقْعُدُوا وَأَخْصِرُوهُمْ وَخُدُّوهُمْ وَجِدِّثُوهُمْ حَيْثُ الْمُشْرِكِينَ فَأَقْتُلُوا الْحُرُمَ الْأَشْهُرَ أَنْسَلَخَ فَإِذَا رَحِيمٌ غَفُورٌ اللَّهُ إِنَّ سَبِيلَهُمْ فَخَلُّوا الزَّكَاةَ وَءَاتُوا الصَّلَاةَ وَأَقَامُوا تَابُوا

When the Sacred Months have passed, kill the polytheists wherever you find them. And capture them, and besiege them, and lie in wait for them at every ambush. But if they repent, and perform the prayers, and pay the alms, then let them go their way. God is Most Forgiving, Most Merciful. [Quran, 9:5]

Svet ľudí, ktorý predstavuje dynamický systém rôznorodých kultúr, predpokladá *dialóg*. Ako to však výstižne vyjadril R. Girard: čím viac sa v našich časoch hovorí o dialógu, tým zriedkavejšie k nemu dochádza. [9]

Vo všeobecnosti sa pod *dialógom kultúr* rozumie spôsob komunikácie²⁵ (*dorozumievací styk*) medzi predstaviteľmi jednotlivých kultúr. Ide v ňom o výmenu názorov, informácií, postojov, skúseností...atď., ktorá sa najčastejšie realizuje formou *rozhovoru*.

Dialóg kultúr, podobne ako každý iný rozhovor, môže mať rôzny charakter, rôznu úroveň a rôzne vyústenie. V atmosfére *plurality hodnôt* a *pluralizmu kultúr*, však (*dialóg*) môže plniť a splniť svoje poslanie iba za predpokladu, že bude koncipovaný v sokratovsko-platónskom zmysle a vedený sokratovsko-platónskym spôsobom. Teda, že bude verný už svojmu etymologickému vymedzeniu, podľa ktorého grécky výraz *dialogos* = *reč, rozhovor* je potrebné chápať v kontexte s významom slovesa *dialegesthai*, čo znamená = *rozoberať rozhovorom* a pod. Pripomíname, že v starovekej (filozofickej) gréčtine frekventoval tiež príbuzný výraz *dialegein*, ktorým sa označoval *spôsob ako dosahovať vedenie* o nejakom probléme (o nejakej veci), resp. *spôsob ako získať odpoveď* na určitú otázku, atď. Porovnaj [20] a ďalšie.

Medzi základné podmienky zmysluplného dialógu *kultúr* možno zaradiť: rešpektovanie princípu plnej *rovnocennosti* všetkých aktérov rozhovoru, zásadu *slobody myslenia, vyznania a vyjadrovania*, právo na argumentované

²⁵ Obsah pojmu „komunikácia“ je odvodený z lat. „communicare“ – *zhovárať sa, radiť sa, rokovať, vymieňať si názory* a pod.

zdôvodňovanie a verifikáciu vlastných stanovísk a s tým spätú možnosť *sebakorekcie*, právo na kultúrnu identitu a z nej vyplývajúcu *hodnotovú orientáciu*, atď. Inak povedané, aby *dialóg kultúr* splnil svoje poslanie musí byť *demokratický, neformálny, otvorený, férový, pragmatický...* a predovšetkým musí byť realizovaný v hraniciach spoločne akceptovanej *tolerancie*.

Ak toleranciu chápeme ako jednu z podmienok zachovania života ľudí, chápeme ju zároveň ako prejav, resp. produkt ľudskej kultúry a súčasť určitého systému hodnôt. Už toto chápanie tolerancie naznačuje nielen jej význam, ale aj jej hranice (limity), pričom práve s tým súvisí aj nami sledovaný *dialóg kultúr a náboženstiev*.

Vychádzame zo všeobecného predpokladu, že byť *tolerantným* znamená byť schopným niečo *znášať*, resp. byť schopným *zmieriť sa* s niečím, čo je iné, čo je cudzie, atď. To však neznamená, že tolerancia vyžaduje *zmierenie sa* so všetkým. Tolerancia ako *hodnota* (a súčasť systému hodnôt) nemôže prekročiť (transcendovať) ten systém hodnôt, v ktorom sama vznikla a potvrdila sa ako hodnota, lebo tým by z neho fakticky vystúpila a tak by rezignovala aj na svoj pôvodný význam, ktorý nadobudla práve (a len) v rámci tohto systému hodnôt. Takýto stav by nastal tiež vtedy, ak by sa tolerancia uplatňovala aj voči intolerancii. Stručne vyjadrené: *tolerantným* môže byť slobodný a zodpovedný človek voči všetkému, len voči *intolerancii* nie!!!

Výsledkom uplatňovania tolerancie – vrátane jej uplatňovania v *dialógu kultúr a náboženstiev* – teda nemôže byť posilňovanie intolerancie. Ak by tolerancia vykročila za hranice toho, čo je ešte *znesiteľné* a s čím sa dá *zmieriť*, (t. j. za hranice systému hodnôt, v ktorom je sama zakotvená), zneguje samu seba a za istých okolností sa môže zmeniť na intoleranciu. Avšak: ako určiť prah znesiteľnosti človeka voči tomu, čo je pre neho už neprijateľné, keď on – ten prah i ten človek – je v konečnom dôsledku vždy individuálny, jedinečný, neopakovateľný a podobne? No, to je otázka!!! Faktom, však zostáva, že bez *tolerancie* je každý dialóg, ktorý má ambíciu byť zmysluplný, *odsúdený* na neúspech.

V plnom rozsahu sa to vzťahuje aj na *dialóg kultúr*, ktorý navyše môže splniť svoje poslanie len vtedy, keď jeho aktéri, t. j. predstavitelia rôznorodých kultúr a rozdielnych systémov hodnôt, uznajú *pluralizmus kultúr* bez toho, že by rezignovali na vlastnú kultúrnu identitu a s ňou spätú hodnotovú orientáciu. V *dialógu kultúr* totiž (primárne) nejde o to, ktorý z aktérov rozhovoru má alebo nemá *pravdu* ²⁶, ide tu o dosiahnutie stavu vzájomného rešpektovania sa v *práve*

²⁶ Na tom, čo je alebo nie je *pravda* sa napokon ľudia s protikladnou hodnotovou orientáciou ani dohodnúť nemôžu. Zrejme aj preto už Pilát reagoval na Ježišove slová,

na *pravdu* a jej *platnosť* v hraniciach toho systému hodnôť, v ktorom je daný aktér *dialógu* antropologicky a vôbec existenciálne zakotvený. Súčasne by sme však nemali strácať zo zreteľa ani múdre *varovanie* L. Wittgensteina, z ktorého vyplýva, že: nemôžeme sa dorozumievať pomocou nepravdivých viet. [23]

Aj napriek tomuto *varovaniu* vyjadrujeme názor, že cieľ a zmysel *dialógu kultúr* nespočíva (primárne) v riešení noetických, resp. metafyzických sporov, ale v spoločnom hľadaní podmienok humánnej a dôstojnej koexistencie ľudí s rozdielnou hodnotovou (kultúrnou, náboženskou, mravnou, právnou i politickou) orientáciou.

Neustále pritom musíme rešpektovať skutočnosť, že súčasný dialóg kultúr sa realizuje v atmosfére plurality kultúr. Inak povedané: cieľom *dialógu kultúr* nie je (a nemôže byť) prekonanie, či dokonca zrušenie ideovej plurality, ktorá je vo svete rozdielných kultúr, civilizácií a hodnotových orientácií – nevyhnutná. Naopak! Cieľom *dialógu* je presvedčiť jeho aktérov o nevyhnutnosti tejto *plurality* a o potrebe jej tolerovania, lebo to, čo je rôznorodé, rozdielne, *iné*, môže koexistovať iba za predpokladu vzájomnej tolerancie.

V plnom rozsahu sa to vzťahuje aj na medzináboženský dialóg kresťanstva a islamu, ktorého nevyhnutnou podmienkou je - rovnako ako v prípade dialógu kultúr – vzájomná tolerancia, ktorá by mala vyústiť až do uznania *náboženského pluralizmu*²⁷.

Na význam tolerancie a náboženského pluralizmu upozorňoval už v polovici 20. storočia aj Mahátma Gándhi, keď konštatoval: Nesmieme si myslieť, že naše náboženstvo predstavuje jedinú skutočnú *Pravdu* a že ostatné náboženské viery sú lživé. Úctivé štúdium ostatných svetových náboženstiev nám ukáže, že sú rovnako pravdivé, ako to naše. [8] Z týchto slov – jedného z najvýznamnejších apológov medzináboženského dialógu – vyplýva, že Boh patrí všetkým náboženstvám (a nielen niektorému z nich) a že k *spaseniu* človeka – z náboženského hľadiska – vedie viacero ciest (pluralita spasení)²⁸, atď.

podľa ktorých, On – teda Ježiš – „prišiel na svet, aby vydal svedectvo pravde“ ...atď. otázkou: „Čo je pravda?“ [Jn 18, 37-38] Prirodzene, že sa to nevzťahuje na empiricky verifikované *pravdy* prírodných vied, ktorých *univerzálnu* platnosť nikto nespochybňuje.

²⁷ Na svete vraj aktívne pôsobí vyše tisíc rôznych (monoteistických aj polyteistických) náboženstiev: svetovými, národnými, resp. kmeňovými náboženstvami počnúc a izolovanými náboženskými sektami končiac.

²⁸ Chalíl Džibrán na to poukázal v príbehu s názvom „Blesk“. Uvádza v ňom, že jedného dňa, keď zúrila búrka, vošla do chrámu žena, ktorá nebola kresťankou a takto sa prihovorela biskupovi: „Nie som kresťanka. Môžem dosiahnuť spásu a zachrániť sa pred pekelným ohňom?“ Biskup na ňu pozrel a odpovedal: „Nie, spása je len pre tých, ktorí

To však neznamená, že *medzináboženský dialóg* možno realizovať v tzv. hodnotovom vákuu. Naopak! Aktéri tohto dialógu majú spravidla veľmi precízne vyhranenú hodnotovú pozíciu (i orientáciu) a tak aj predpokladom ich zmysluplného rozhovoru môže byť len vzájomná tolerancia a úcta. (Poukazuje na to aj známy anglický slogan: *The esteem and respect one another this is fundamentale condition of dialog of religions*). V plnom rozsahu sa to vzťahuje aj na dialóg medzi kresťanstvom a islamom, ktorý je zaujímavý tiež z hľadiska možnej integrácie imigrantov v Európe z prostredia islamskej kultúry a civilizácie.

Je jasné, že uvedený dialóg je objektívne limitovaný *vieroučnými* (teologickými, resp. dogmatickými) východiskami týchto náboženstiev, o ktorých sa jednoducho nediskutuje. A týka sa to aj chápania samotného Boha, jeho *transcendencie*, *imanencie*, jeho *jedinosti* i *hypostáz* a pod. Martin Buber to vyjadril slovami: Boh je bytím, ktoré možno oslovovať, o ktorom však nemožno vypovedať. [2] Nemali by sme strácať zo zreteľa skutočnosť, že Boh bol Bohom už predtým, než sa objavilo náboženstvo Židov, kresťanov, či moslimov. Pri realizácii dialógu kresťanstva s islamom, by sa malo vychádzať z toho, čo tieto náboženstvá spája alebo aspoň *vieroučne* premostuje.

David Pawson – analyzujúc podmienky dialógu medzi kresťanstvom a islamom – napísal: dialóg medzi týmito náboženstvami sa musí opierať o predpoklad, že obidve sú pre svojich veriacich rovnako hodnotné a pravdivé. [16] Niet pochybností o tom, že dialóg medzi kresťanstvom a islamom (jeho obsah, priebeh, výsledky, atď.) závisí a bude závisieť najmä od jeho samotných aktérov, t. j. konkrétnych predstaviteľov či zástupcov kresťanstva aj islamu.

V každom prípade, však platí, že budúcnosť je vždy *neistá* a *otvorená*. Takto *neistým* a *otvoreným* je aj dialóg medzi kresťanstvom a islamom. Niet pochybnosti o tom, že jeho celkové *smierovanie* bude – okrem iného – závislé aj od celkového *smierovania* islamu v Európe. Možnosti sú prekvapujúco rozmanité. Niektorí moslimovia veria, že náboženstvo by malo byť čisto osobnou záležitosťou. Iní sú presvedčení, že by sa islamu mali podriaďovať všetky aspekty života ako vo sfére osobnej, tak i verejnej, ba dokonca aj na pracoviskách... To, či sa islam obmedzí len na systém osobnej zbožnosti a zbaví sa politického, spoločenského a právneho vplyvu... alebo moslimské masy rozpútajú konflikt... alebo sa podarí nájsť nejaké moderné riešenie, ktoré by islam ako spoločenskú a politickú silu prispôbilo modernému svetu... to prezradí len čas. [12]

boli pokrstení vodou a Duchom svätým“. Len čo to povedal, zjavil sa na nebi blesk, s rachotom uderil do chrámu a vypukol požiar. Z mesta rýchlo pribehli ľudia a ženu zachránili. Biskup však zahynul v ohni. [6]

Európa, však nemôže prečkať tento čas so založenými rukami. Musí prejať odvahu i rozvahu. Musí zdôvodniť svoju minulosť i budúcnosť. Musí byť zodpovedná za všetko, čo stálo pri jej zrode ako osobitnej civilizácie. Musí byť zodpovedná za všetko, čo tvorilo a tvorí jej duchovnú identitu a integritu. Musí byť zodpovedná za všetko, čo jej dáva nádej na ďalší spoločenský aj kultúrny rozvoj. Zatiaľ má Európa svoj *osud* vo vlastných rukách.

SUMMARY

Dialogue between Christianity and Islam (its content, flow, results etc.) depends and will depend mainly on its persons involved, i. e. particular representatives or delegates of Christianity as well as Islam. In any case stands that future is always uncertain and opened. So the dialogue between Christianity and Islam is uncertain and open. There is no doubt that its overall direction will - inter alia - depend even from overall direction of Islam in Europe. 'Possibilities are suprisingly miscellaneous. Some of the Islamites believe that religion should be purely personal matter. Others are convinced that all aspects of the life, as in personal sphere so in public sphere, even at work should conform to Islam. That, if Islam will limit itself only to the system of personal religiousness and deprives of the political, social and juridical influence ... or islamic masses unleash the conflict ... or there will be succed to find some modern solution, which could adapt Islam, as social and political power, to the modern world ... only time will tell'. [12] Despite to all, Europe can't 'last out' this time with 'hands off'. It has to express bravery and judgement. It has to justify its past and future. It has to be responsible for everything what created and creates its spiritual identity and integrity. It has to be responsible for everything what gives it hope for further social and cultural development. At the moment, Europe has its own destiny in its own hands.

REFERENCES

1. AL-SBENATY, A. 2015. Dôležité poznámky k prekladu. In *Korán*. Bratislava : LEVANT consulting, 2015. 758 s. ISBN 978-80-969967-8-0.
2. BUBER, M. 2016. *Ja a Ty*. Praha : Portál, 2016. 128 s. ISBN 978-80-262-1093-1.
3. CICERO, M. T. 1904. *Tusculanae disputationes*. In MUELLER, G. F. W. (ed.). 1904. *Scripta quae manserunt omnia*. Vol. 1. Lipsiae : B. G. Teubner, 1904. 578 s.
4. DILTHEY, W. 1967. Úvod do duchovných vied. In HRUŠOVSKÝ, I. - ZIGO, M. (eds.). 1967. *Antológia z diel filozofov. Pozitivismus, voluntarizmus, novokantovstvo*. Bratislava : VPL, 1967. 615 s.

5. DOHMEN CH. - STEMBERGER, G. 2007. *Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona*. Praha : Vyšehrad, 2007. 283 s.
6. DŽIBRÁN, Ch. 2007. *Pútnik*. Bratislava : Gardenia Publisher.
7. FRANCE, R. 2006. Posvätné písma kresťanstva. In PARTRIGE, Ch. 2006. *Viery a vyznania*. Bratislava : Slovart, 2006. 496 s. ISBN 80-8085-132-8.
8. GÁNDHÍ, M. K. 1962. *All Religions are True*. (Edited by A. T. HINGORANI). Bombaj : Bharatiya Vidya Bhavan, 1962.
9. GIRARD, R. 2011. *Pôvod kultúry : Rozhovory s Pierpaolom Antonellom a Joãom Cezarom de Castro Rocha*. Bratislava : Agora, s.r.o, 2011. 264 s. ISBN 978-80-969394-5-9.
10. HAYWOOD JOHN. 2012. *Staroveký svet : Veľké civilizácie od Sumerov po ríšu Inkov*. (prel. P. DANKO - L. KAČÍREK). Praha : Ottovo nakladateľstvo, 2012. 223 s. ISBN 978-80-7451-187-5.
11. HEMAYA, A. M. 2012. *Islám. Hluboké nahlédnutí*. Praha : Ústředí muslimských obcí, 2012. 363 s. ISBN 978-80-904373-2-6.
12. HILLENBRAND, C. 2017. *Islám : Historie, současnost a perspektívy*. Praha : Paseka, 2017. 304 s. ISBN 978-80-7432-685-1.
13. HUIZINGA, J. 2002. *Kultúra a kríza*. (prekl. A. BŽOCH). Bratislava : Kalligram, 2002. 319 s. ISBN 80-7149-472-0.
14. HUNTINGTON, S. P. 2001. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha : Nakladatelství Rybka Publishers, 2001. 448 s. ISBN 80-86182-49-5.
15. MORGAN, L. H. 1954. *Pravěká společnost neboli výzkumy o průběhu lidského pokroku od divočství přes barbarství k civilisaci*. Praha : ČSAV, 1954. 524 s.
16. PAWSON, D. 2015. *Islam – przyszłość czy wyzwanie?* Warszawa : Oficyna Wydawnicza VOCATIO, 2015. 328 s. ISBN 978-83-7829-181-7.
17. ROUX, J. P. 2015. *Střet náboženství. Dlouhá válka mezi islamem a křesťanstvím*. (prel. V. ČADSKÝ). Praha : Nakladatelství Rybka Publishers, 2015. 352 s. ISBN 978-80-87950-13-5.
18. POTMĚŠIL, J. 2012. *Šarī'a : Úvod do islamského práva*. Praha : Grada Publishing, 2012. 224 s. ISBN 978-80-247-4379-0.
19. SHAHROUR, M. 2018. *Islam and Hummunity : Consequences of a Contemporary Reading*. Berlin : Gerlach Press, 2018. 210 s. ISBN 978-3-95994-018-4.
20. SUVÁK, V. 2002. *Koniec metafyziky a Platón*. Prešov : Filozofická fakulta PU, 2002. 392 s. ISBN 80-8068-126-0.
21. TAYLOR, E. B. 2010. *Primitive Culture : Reasearches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom*. Vol. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 908 s. ISBN 9781108017527.

22. TRÖGER, K. W. 2016. *Biblia a Korán : čo ich spája a rozdeľuje*. (prekl. J. KRUPA - P. VILHAN). Martin : slovenská biblická spoločnosť, 2016. 272 s. ISBN 978-80-89846-04-7.
23. WITTGENSTEIN, L. 2003. *Tractatus logico-philosophicus*. Bratislava : Kalligram, 2003. 231 s.
24. ZACHARIASZ, A. L. 2007. *Kultura – jej status i poznanie : Wprowadzenie do relatywistycznej koncepcji kultury*. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. 320 s.

THE IMPACT OF CHRISTIANITY ON THE CULTURE OF ISLAMIC CIVILIZATION

(on the issues of interfaith dialogue in terms of axiological
pluralism)

Rudolf DUPKALA, professor, Faculty of Arts, University of Presov, Ul. 17
novembra 1, 080 01 Presov, Slovakia, dupkala@centrum.sk, 00421907993560

Abstract

The leitmotif of the submitted contribution is the issue of the effects of Christianity on the culture of Islamic civilization in history and at present. The issue is examined based on the application of the *ad fontes* approach. Both analytical and interpretative are mainly exposed to the sacred texts of Christianity and Islam (the Bible and the Qur'an). The historical and contemporary relations of cultures, based on the religious values of Christianity and Islam, are reflected in the positions of the reinterpreted concept of axiological pluralism. This concept is based on the assumption that the individual systems of religious values may have in terms of mutual comparative- absolute or relative validity. The concept of axiological pluralism in the contribution is also methodically applied to the issue of dialogue between cultures and religions, emphasizing the relationship between Christianity and Islam. The background and limits of this dialogue are exemplified by the Christian or Muslim application of the principle of religious tolerance, which is presented in the contexts of internationally declared human rights and freedoms.

Keywords

Christianity, Islam, Bible, Qur'an, dialogue